

Копейцева Л.П.

кандидат філологічних наук
доцент кафедри української і зарубіжної літератури
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

Маковська А.О.

магістрантка
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

НОВЕЛІСТИКА ГАЛИНИ ТАРАСЮК У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО НАРАТИВУ

***Анотація** Статтю присвячено методології вивчення наративних моделей. Розглянуто поняття нарації моделей та способів вираження поставлених питань. У статті досліджено наративні моделі малої прози Г.Тарасюк, які дозволяють простежити формування проблемно-тематичного спектру та поетикальних особливостей, які відображають експериментальні процеси в українській літературі в контексті європейського сучасного наративу.*

***Ключові слова:** наратив, нарація, наративна модель, наратор, новелістика.*

Галина Тарасюк – письменниця і громадська діячка, автор більш як двох десятків поетичних, прозових та публіцистичних книг, лауреат багатьох престижних літературних премій, кавалер Ордена княгині Ольги, заслужений працівник культури України. Серед її нагород – медаль «Незалежність України» Міжнародного Академічного Рейтингу популярності «Золота Фортуна», відзнака Міжнародного лицарського Ордена Архистратига Михаїла.

За визначенням одного з дослідників творчості письменниці, вона працює в українській прозі не в білих рукавичках, а як той чорнороб, гостро відчуваючи больові точки в суспільному організмі нинішньої України... Галина Тарасюк, немов плугатар, іде за плугом, оголюючи цілі пласти кричущих соціальних проблем людини, загнаної обставинами у глухий кут виживання [7, с. 11].

Актуальність дослідження полягає в тому, що наратологічний аналіз сприяє глибшому розумінню оповідних моделей і структур як віддзеркалення способу вираження нового світогляду та може бути плідним у опануванні

принципів, закономірностей творчості конкретного автора.

Метою роботи є виокремлення наративних моделей у літературознавчому дискурсі, а також визначення їхніх складових та характеристик у творчості Г.Тарасюк.

Рецепція літературознавчого дискурсу дає підстави стверджувати, що нараторологічна методологія сформувалася у світовому літературному процесі в кінці 60-х років ХХ століття як теорія наративу завдяки структуралізму, рецептивній естетиці, психології творчості [2, с. 238]. Натомість наративний дискурс в Україні нині переживає період свого становлення. Більшість вітчизняних дослідників використовують понятійно-методологічний інструментарій, розроблений нараторологами Ж. Женеттом («Фігури») та В. Шмідом («Нараторологія»). Вивченню наративних моделей, образу автора та його позиції присвячені наукові праці таких вітчизняних дослідників: М. Ткачука «Наративні моделі українського письменства», В. Сірук «Наративні структури в українській новелістиці 80-90-х рр. ХХ ст. «Типологія та внутрішні моделі», Л. Деркач «Наративні моделі у прозі Валеріана Підмогильного», Л.Копейцевої «Проблема автора та авторської позиції в сучасному літературознавстві» та ін.

Для з'ясування місця творчості Г. Тарасюк у контексті сучасного наративу, необхідно визначити, що таке наративна модель і в чому полягає її специфіка? Автори філософського словника подають таке визначення: «Модель – це речова, знакова або уявна система, що відтворює, імітує чи відображає принципи внутрішньої організації або функціонування, ті чи інші властивості досліджуваного об'єкта (оригіналу), безпосереднє вивчення якого через певні причини неможливе чи ускладнене, і яка може замінити цей об'єкт у пізнавальному процесі з метою одержання нової інформації про нього» [11, с. 304]. Наратив натомість притаманний процесам пізнання, структурування дійсності та впорядкування досвіду, відповідно, може бути джерелом знань і про текст, і про автора. Наративна модель, на наш погляд, є теж певною системою, яка відображає особливості внутрішньотекстового рівня та дозволяє глибше занурюватися у художній твір. У літературознавчому дискурсі існують різноманітні підходи до тлумачення цього поняття (К. Леві-Стросс, Й. Брокмейер, Р. Харре та ін.). На думку сучасної дослідниці Л. Деркач, наративна модель складається з таких конструентів: особливості організації подієвого ряду (мінімальні розповідні одиниці); спосіб представлення історії, порядок представлення подій (наративний темп); фокалізацію (точка зору) як вузол умов, які впливають на сприйняття та відтворення подій; тип представлення висловлювань і думок персонажів, наратора, авторських знаків у тексті [2].

Спробуємо дослідити наративні моделі в новелістиці Г.Тарасюк, адже вона, за нашими переконаннями, містить художні експерименти, які мають складний рух від одного напрямку (стилю) до іншого. Про зміну художньої парадигми у час переходу від реалізму до модернізму пише і дослідник М.Ткачук, відзначаючи діалогічність художнього мислення: «наратор, з одного боку, переживає внутрішні текстуальні зв'язки з автором, персонажами чи реципієнтом літературного твору, а з другого – перебуває в інтертекстуальному зв'язку з елементами інших літературних творів» [10, с. 186].

Тематично новелістика мисткині вкладається як у русло традиційної манери, зразки яких давало нам вітчизняне та західноєвропейське письменство, так і авангардистської літератури кінця ХХ ст. На допомогу дослідникам стає сама авторка, яка наголошує, щоб наші вчені не ламали собі мудрі голови, я сама як дипломований філолог визначила свій стиль, назвавши його «абсурдним реалізмом» [9].

Новелістика Галини Тарасюк свідчить про віртуозність письменниці та її бездоганне володіння формою, яка вимагає граничного лаконізму, парадоксальної думки, філософського заглиблення у природу речей і явищ. Безперечно, що така діалектична форма немислима і без високої естетичної культури автора, без знайомства з технікою письменників-класиків, зокрема М.Коцюбинського, В.Стефаника, про що неодноразово зазначають поціновувачі творчості письменниці [4; 7].

Сучасні дослідники творчості письменниці підкреслюють її непересічний талант як оповідача, зазначаючи, що деякі з новел просто вражають своєю зрілістю, досконалістю літературної форми. Скажімо, такі новели, як «Сонячний зайчик» або «За сімома замками» – це справжні маленькі шедеври стефаниківського рівня [7]. У цих творах Г.Тарасюк порушує складні етичні проблеми делікатно й тонко, з глибокою психологічною достовірністю. Їхня сугестія нагадує часом твори Хемінгуея – так економно мовиться в них про очевидне, явне, і такі прірви недомовленого, невимовленого приховуються в глибинах підтексту [7].

Проте дехто з науковців стверджує, що письменниця більше послуговується метабою – таким собі діалектичним поєднанням правдивої вигадки, а часто й міфу, із фантастичністю самої життєвої правди. Оця універсальна метабола і є рідним дитям багатовимірною метареалізму, як провідного стилю письменниці [4].

Новели зі збірки Г.Тарасюк «Дама останнього лицаря» є дуже різними, тут є й високе, й низьке, але все разом витворює несподівану композиційну

єдність. Та деякі з них є справді стилістичними шедеврами. Один з таких – чи не найкоротша новела «Я живу з монстром».

Наратор є всевідним екстрадієгетичним і не вираженим експліцитно, а фокалізація зміщена в бік почуттів та переживань героїні. Наратор веде оповідь про оніричне ведіння очима героїні. Стара селянка, «репана колгоспниця», як вона сама себе іменує, була однією з численних коханок колишнього голови колгоспу, тодішнього мало не феодального господаря села. І вона любила того звіра, *«мріяла спати, як газдиня, на цих білих простирадлах, на м'яких диванах. А він брав мене, як скотину, по темних закамарках короварні»* [8, с. 123].

Історія головної героїні з новели «Я живу з монстром» розказана не з авторськими характеристиками, описами і відступами, а подана як шквал внутрішніх монологів, сповідальності, самозвинувачень: *Плачучи, встаю, витираю обережно слину з його підборіддя і мимоволі притискаю до грудей круглу голомозу голову. Він схлипує уві сні, як мала дитина, і притуляється беззахисно до мене. І так, обнявшись, завмираємо. Двоє монстрів. Двоє нещасних самотніх калік. Двоє самогубців, пришитих одне до одного долею. По живому* [8, с. 134].

Звернемося до ще однієї виразної новели збірки – «Політ із Серафимою», яка присвячена жертвам тоталітаризму. Наратор з глибоким психологізмом змальовує жахливі події, спогади про них головним героєм: *Біль, як озлоблений восьминіг... мов тисячоніг, просиляє свої щупальця у кінцівки, в кожену частину тіла, добирається до мозку. І я втрачаю контроль над собою, майже божеволію.*

— *Люди! Люди... якщо ви люди... хоч би одна душа... спасіть! Або — добийте... до... бий... те...* [8, с. 146].

Здійснюючи огляд творчості Г.Тарасюк, Ю.Ковалів підкреслив, що прозовий доробок Галини Тарасюк виглядає досить самобутнім, окреслює свій неповторний жанрово-стильовий варіант, що постійно доповнюється новими авторськими відкриттями [4]. У творчому доробку письменниці з'явилася книга з інтригуючою назвою «Короткий танець на Віденському балу». Як зазначено в анотації, до неї увійшли найновіші твори письменниці, а також ті, що припали до душі читачам. Містким є відгук на новелу, що відкриває збірку письменниці, письменника з Полтави Миколи Костенка:

«Прегарна новела Галини Тарасюк «Ганька – само собі ворог» не дає спокою ось уже котрий день. Перечитав удруге, втретє. Потужно, переконливо... Твір викликає тривогу, неспокій, бажання кудись бігти, щось робити... Новела Г. Тарасюк – точне художницьке влучення в докорінний життєвий інтерес сільського люду... Уперше за останні роки натрапив у

нашій літературі на образ української жінки-страдниці, трудівниці-батрачки комуно-ліберальної суспільної формації» [6].

Наратор розуміє плин емоцій та зміну стану персонажа, не будучи при цьому частиною дієгезису. Оповідь іде, рухаючись за емоціями: *Ганьку розбудила радісна думка: «Вставай, Ганько, на базар!»*. І Ганька радісно встала, хоч до того базару було ще ого! Але в Ганьки й роботи, слава Богу, було – ого ще й з гаком! Лю-юдоньки! Це ж лиш подумати: три кабани в оборі! А в курнику — птахоферма! А це ж треба все те попорати, нагодувати, щоб не кувікало-квоктало-гелготала, і аж тоді бігти на базар [8, с. 154].

Г.Тарасюк, змальовуючи долю своїх персонажів (Ганьку) стоїть осторонь. Проте спостерігаєто, що часто думки авторки зливаються з думками персонажів її творів: *Такого характеру не лиш я – світ не бачив! Гой Бо-о-о-же! – заголосила, як над покійником, аж синя з досади Гафійка, дивлячись на щасливу Ганьку. – Ну от, віддала і раденька, що дурненька... Гой Боо-о-о-же, сама собі ворог, не – гірше ворога лютого! Гой гі-і-і-рше* [8, с. 162].

Отже, шляхом текстуального аналізу визначено наративні моделі малої прози Г.Тарасюк. Письменниця відтворює певні сторінки життя персонажів через жанр новели, що дає можливість подавати історію лаконічно та справити на реципієнта сильне емоційне враження.

Авторка змальовує події переважно через включення у внутрішній стан персонажів, інколи спостерігаємо оцінку наратора.

Особливостями організації подієвого ряду є причиннонаслідкові зв'язки, визначена часова та просторова структури, змінність ситуацій, представлення не просто набору подій, а нарації про події.

Домінантною є монологічна наративна модель. Образ наратора і наративні моделі постають способами представлення проблемно-тематичних аспектів, а міжлюдська комунікація на рівні тексту передається як міжперсонажна.

Література

1. Андрусак І. *Літературна Україна*. 10 лютого 2011р. С. 17.
2. Деркач Л. Наративна модель як спосіб художньої презентації світу. *Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Літературознавство* [редкол.: М. Ткачук, Р. Гром'як, О. Глотов та ін.]. Тернопіль. 2011. Вип. 31 С. 236–248.
3. Ковалів Ю. Історія української літератури: кін. ХІХ – поч. ХХ ст.: підруч.: у 10 т. К.: ВЦ «Академія», 2013. Т. 1: У пошуках іманентного сенсу. 512 с.
4. Ковалів Ю. Експерименти Галини Тарасюк. *Літературна Україна*.

Ілютого 2007 р. С. 12.

5. Копейцева Л.П. Проблема автора та авторської позиції в сучасному літературознавстві. *Наукові записки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Серія літературознавство*. Вип. 2(58). Харків: ППВ Нове слово 2009. С. 168–174.

6. Костенко М. Правда ремесла. Літературна Україна. 2009. 12 лют. № 6. С. 9.

7. Пастушенко Л. Трепанія сучасності. *Літературна Україна*. 4 листопада 2004 р. С. 11.

8. Тарасюк Г.Т. Дама останнього лицаря : Новели. Оповідання. Чернівці: Місто, 2004. 214 с.

9. Тарасюк Г.Т. Життя без імітацій. *Кур'єр Кривбасу*. 2005. С. 21.

10. Ткачук М.П. Наративні моделі українського письменства Тернопіль: ТНПУ ім. В.Гнатюка, Медобори, 2007. 464 с.

11. Філософський енциклопедичний словник / В.І.Шинкарук та ін.; НАНУ, Ін-т філософії ім. Г.С. Сковороди. К.: Абрис, 2002. 742 с.

Корівчак Л.Д.

*кандидат філологічних наук
доцент кафедри української літератури
Херсонський державний університет*

ІДЕЙНО-ТЕМАТИЧНА СПОРІДНЕНІСТЬ ТВОРІВ Г.СКОВОРОДИ ТА М. ЧЕРНЯВСЬКОГО

Анотація. Григорій Сковорода, як символ свободи, духовності українського народу, надихав письменників різних епох. У доробку М.Чернявського простежуємо пантеїстичні мотиви, ідеї гуманізму, «сродної праці», що перегукуються з філософськими постулатами українського митця ХУІІІ ст.

Ключові слова: *духовність, символ, сад, дорога, природа, пісня.*

Суспільно-культурні зміни, які відбулися у кінці ХІХ – на початку ХХ ст. і «формували ту актуальну проблематику, яка поставила перед літературою філософські запити та завдання. ... Тих же митців, яким притаманний був філософський тип мислення ... цей час остаточно сформулював як поетів філософських» [12, с. 87]. Такий саме вплив філософії і позначився на творчості М.Чернявського.